

TOOMAS HELLAT ja KGB

Toomas Hellat (27. XI 1920 – 13. XI 1987) sündis EV prokuröri, mitmekordse ministri ja välissaadiku Aleksander Hellati (20. VIII 1881 – 28. XI 1943) peres. Ema Ida Toferi (1880-1939) sugulaste seas on nii tema vend riigitegelane Karl Tofer kui ka selle punaväelasest poeg Georg Tofer (hilisem KGB (1) agent "Tammik"). (2) Algkooli lõpetas Tallinnas Westholmi gümnaasiumi juures, 1933-1938 õppis Tartus Treffneri gümnaasiumis. 1938 astus TÜ õigusteaduskonda, osales agaralt EÜS "Põhjala" üritustel. 1939. aasta sügisel põgenes isa soovitusel Soome, Talvesõja ajal oli Soome Ringhäälingu eestikeelsete saadete diktor. 1940. hilissügisest 1941. veebruarini viibis Soome luure ülesandel (agent "Lassila") (3) Eestis. 1941. juulis tuli punaarmee tagalasse "Erna" salga juurde, 1941. novembris lülitus Saksa luure teenistusse töötamaks inglaste vastu (agent "Keller") (4). Sõja ajal viibis Eestis, Riias, Hamburgis, Novorossiiskis, Sofias, Kreekas, Lenigradi lähistel; 1943. septembris naases Tallinna. 23. XII 1943 abiellus Aino Tamjärvega (s 1918). 19. IX 1944 siirdus Rootsi. (Vt Maarja Talgre. "Leo – vastupanu surmani". Reportaažromaan. Tln Faatum, 1992, lk 97-98.) Sügisel 1944 valmistus ka Hellat Rootsi pagema, olles enne seda otsinud kontakti inglastega ning töötanud EV Rahvuskomitee heaks. 10. XII 1944 arreteeriti NKGB poolt, järgnesid üksikasjalised ja süstematiseeritud ülestunnistused, kokku 221 nime. (5) 1. II 1947 mõisteti erinõupidamise otsusega 20 a laagrit, kuid juba sama aasta augustis taheti teda kasutada operatiivtöö huvides. ENSV KGB 2. osakonna 1954-1955 aruannete järgi hoiti teda Eestis sise-

vanglas (6), 11. VII 1955 väljastati protokoll vabastamise kohta (7) ning 1958. kevadel kavatseti teda kui eriti hinnatud töötajat (agent "Haakla") Rootsi saata. (8) Elu lõpul olnud Tallinnas hotelli "Tallinn" administraator. 10. VII 1991 saadeti Toomas Hellati kahekõiteline toimik EV prokuratuurile otsustamiseks tema rehabiliteerimise üle. (9)

Toomas Hellati juurdlustoimik koosneb kahest mahukast köitest, mis valdavas osas on kokku pandud aastavahetusel 1944–1945 ning mille tähelepanuväärsema materjali moodustavad vahistatu enda käega kirja pandud ülevaated. Ülekuulamisprotokollideks ei saa neid nimetada, küsimusi ju pole ja sundimist nagu ka mitte, seega ehk siis aruanded? Vormistamise järjekorras on need niisugused (nimetused kirjutaja pandud):

1. 26. XII 1944 lõpetatud "Erna" personaalsest koosseisust (II, I 1-9),

2. 15. I 1945 lõpetatud elulooline ülevaade (I, I 170-238),

3. 25. I 1945 lõpetatud iseloomustused inimeste kohta, keda T. Hellat peaks nagu tundma; võiks olla kirjutatud etteantud nimekirja järgi. Sisult sobivad siia päris hästi ka kolm pealkirjata lehte (I, I 296-300, II, I 18-20),

4. 5. II 1945 lõpetatud Saksa luure (I, I 272-280),

5. 14. II 1945 lõpetatud loetelu aktiivseist rahvuslikest pagulastest (II, I 40-52),

6. 16. II 1945 lõpetatud Eesti ohvitserid Saksa ja Soome sõjaväes (II, I 23-31),

7. 16. II 1945 või tõenäoliselt veidi hiljem lõpetatud põrandaalused poliitilised voolud ja organisatsioonid Eesti NSVs (II, I 84-88).

Nimetatud alajaotustest jätan omavalitselt esialgu kõrvale T. Hellati eluloo, mis küll äärmiselt huvitav, ent paraku liiga mahukas, ja Saksa luure, mis põhjalikust asjatundlikkusest hoolimata jääb teistega võrreldes veidi kaugeks. Neid kahte andmekogumit tuleb niikui nii kasutada mujal esitatud andmete täpsustamiseks või kommenteerimiseks.

Autori kirjaviis on jäänud muutmata, välja praagitud on vaid vähesed sõnasõnalised kordused (tingitud hilisematest täiendamisest).

Enne Toomas Hellati ülestunnistuste juurde asumist pakun siiski ühe sissejuhatava dokumendi, mis moodustab nagu omalaadse vahelokkuvõtte neist õige paljudele inimestele häda toonud südamepuistamisest. Hellati suur sõber ja võitluskaaslane Ülo Jõgi oli oma kinnikukkumise (10) järel hämmastunud organite informeeritusest; selgeks saanud see asi alles pool sajandit hiljem, pärast kaasvõitlejate ülekuulamisprotokollidega tutvumist. (11) Seejärel kõneleb ta Hellati oma käega paberile pandud seletuskirjast, millest avastanud, et juba esimesel nädalal tehtud mehele ettepanek uute võimudega koostööle asuda. Hellat olla nõustunud – NKVD teadmiste allikad saavad nüüd paljuski selgemaks. (12)

Kõik on järsku kole lihtne, süüdlane nagu käes, aga sassis on need suhted ja usaldamised sellegipoolest. T. Hellati toimikus olevate omakäeliste kirjatööde seas niisugust pattulangemist pole, pealegi ei oleks KGB sedalaadi omaksvõtmist iial paberile jäädvustanud (mõni üksik erand siiski olevat, aga needki pigem kinnitavad reeglit). Ligilähedase keelitamise võib välja lugeda Hellati 21. XII 1944 ülekuulamisprotokollist, kui major Beljajev teeb "ettepaneku ausalt ja ammendavalt vastata teile esitatavale küsimustele". Vastus: "Mul pole kavas seda (NKGBle teadaolevaid süütegusid. – T.R.) uurimise eest varjata – olen valmis tõepäraselt ja täielikult andma tunnistusi kõigi faktide kohta, mis puudutavad minu kuritegevust Nõukogude Liidu vastu." (13) Ajaliselt on kõik õige, tegemist oli tõepoolest esimese küsitlemisnädalaga. Hellati samm polnudki nii üllatav, küllap lootis nelja riigi kasuks luuranud (või vähemasti püüdnud seda) ja suurepärase väljaõppega mees veel üht teenistust enda kasuks pöörata, lisab Jõgi. Seejuures ei arvestanud ta aga organisatsiooni tohtuid kogemusi ja piiramatuid ressursse, mistõttu tulemuseks oli "viimane ja suur viga". (14)

Põhjendus tundub tõesti reaalseim olevat, ilmselt sai Hellat liiga hilja aru, et sellest supist ta enam nii lihtsalt ei pääse. Pealegi oli esmalt tarvis vaba(ma)ks saada, mis kõigest hoolimata veidi viibis – alles 26. VII 1955, kuid see-eest loaga elada ja töötada Tallinnas. Ametikohaks sai "Inturisti" hotelli administraator,

mis juba iseenesest eeldas KGB pikka kätt. (15) Aga veel ülekuulamistest. Hellati esimene küsitlemine toimus tema toimikus sisalduva järgi 14. XII 1944, esimene oma käega kirjanud lugu "Erna" koosseisust valmis 26. XII 1944. Ülo Jõgi kuulati üle kohe esimesel päeval, 10. XII, ja vastuseks ENSV NKGB 2. osakonna 2. jaoskonna leitnandi Salmolaineni nõudmisele nimetada Soome luure poolt Eestisse saadetud diversante, on loetletud 14 nime. (16) Kusjuures iseloomustused on isegi detailsemad kui hilisemad Hellati kirjutised. Üha paremaks läheb; järgnevad juba tunduvalt üksikasjalisemad ülevaated 1941. aastal Sökö saarel toimunud radistide-luurajate kursustel osalenuist, 1943- 1944 Sököl väljaõppe saanud "Haukka" grupi luurajatest (valminud 11. I 1945), sakslaste, Talgre ja Hellati ülesandel 1943-1944 organiseeritud luurajate erikursustest osavõtnuist ning 1941-1944 luuregruppi-de eriväljaõppe saanuist (lõpetatud 12. I 1945). (17)

Paistab nii, et ühed mustad mõlemad.

Eespool mainisin üht Hellati täidetud nimekirja, just nimelt täidetud ja mitte koostatud loendit iseloomustustest mitmesugustele inimestele. Tegemist oleks nagu etteantud nimistuga, kuhu lasti siis oma märkmeid kirja panna (25. I 1945 valminud aruanne). Hellati toimikule lisatud materjalide hulgas on enamik sellised, millest andnuks niisugust nimekirja valmis sepitseda, kuigi täpset vastavust ei leidnud. Nimesid on aga arvukalt. (18)

Siintooduga ei taha ma Hellatit muidugi puhtaks pesta, tema teeneid hinnati teatavasti veel kümnekonna aasta möödudeski. Jäägu siis järeldused, üldistused, oletused, süüdistused vms igaühe enda teha.

Järgneva dokumendi on 16. mail 1946. aastal kinnitanud ENSV RJM (19) uurimisosakonna ülem major Jakobson, koostanud sama organi 2. jaoskonna ülem kapten Šilkin. Kuna enamik loetletud nimedest esineb ka järgneva(te)s teksti(de)s, siis tulevad pisut lähemad kommentaarid samuti alles Hellati tunnistuste juures.

Koostanud Toomas Ritson

II 207 Määrus

/juurdlusmaterjalide eraldamise kohta/

Tallinn, 16. mail 1946. a.

Mina, ENSV RJM uurimisosakonna 2. jaoskonna ülem kapten Šilkin, vaadanud läbi juurdlusmaterjalid Nr.2646 Hellat, Toomas Aleksandri p. süüasjas VNFSV KrK (20) §58, l.1a ja §58, l.11 järgi,

leidsin:

Süüdistatava Hellati tunnistustes esinevad järgmised isikud, kes tegelesid Eesti NSV territooriumil luure ja nõukogudevastase tegevusega:

1. Möldre, u. 40 a.
2. Lossmann, u. 34 a., endine Tallinna elanik
3. Grau, Detlef (21), 25 a.
4. Hintpere (22), u. 45 a.
5. Pagi, u. 35 a.
6. Kiudosk, u. 25 a.
7. Kevent, Roderi (23), u. 24 a.
8. Vavila (24), Valter, u. 27 a.
9. Krivain, Osvald, u. 23 a.
10. Lutter, u. 28 a.
11. Rosenfeld, Elmar, u. 28 a.
12. Tiik, u. 30 a.
13. Toome, Paul, u. 24 a.
14. Rägastik, u. 27 a.
15. Juhanson (25), Lembit, u. 23 a.
16. Simmo, Mihkel, u. 23 a.
17. Leius, Olev, u.24 a.
18. Pallo, u. 27 a.
19. Grauen, u. 40 a.
20. Ugur, u. 30 a.
21. Pirgi, u. 30 a.
22. Treugut, u. 35 a., ametilt autojuht
23. Kits, u. 23 a.
24. Lipp, Martin, u. 23 a., elab Salaaru külas Virumaal

25. Mathiesen, Mihkel, u. 25 a., hüüdnimi "Mirk" (26)

26. Lantsberg (27), u. 40 a., elas Sõitme külas Kolga vallas Harjumaal

II 208

27. Stenberg

28. Mada, Ants või Heino, u. 24 a., elas Mohajuse (28) külas Virumaal

29. Jürgens, Karl, u. 32 a.

30. Jürisoo
31. Meristu, Tarmo, hüüdnimi "Moor", u. 28 a.
32. Joonas, Erik, hüüdnimi "Justus", u. 23 a.
33. Rosenfeld, Hjalmar (29), hüüdnimi "Nael"
34. Leius, Olev, u. 24 a.
35. Pärnapuu, u. 24 a.
36. Kallaste, u. 24 a.
37. Varring, u. 25 a.
38. Kala, u. 25 a.
39. Mäehan (30), u. 25 a.
40. Sikka, Evald, Mustjõe külast Järvamaal
41. Andrusson, Enno, u. 26 a.
42. Erna, u. 26 a.
43. Kevend, Roderich
44. Järvsoo, u. 30 a.
45. Pöllusaar, Andres, 30 a.
46. Tiivel
47. Kurgvel
48. Raudsepp, Juhan, u. 50 a.
49. Pöld, Erik, u. 35 a.
50. Lüüs, u. 36 a.
51. Looran (31), Karl
52. Tobre, Eduard
53. Martnot (32)
54. Grauen
55. Saul
56. Parts
57. Siniveer, u. 30 a.
58. Rannik
59. Jänes
60. Pallo
61. Kain, u. 45 a.
62. Kain, u. 20 a.
63. Kain, u. 18 a.
64. Saage
65. Krivain, Ralf
66. Arumaa, u. 25 a.
67. Pagi, 35 a.
68. Kiudosk
69. Päss, Maks
70. Kilgas, Elvo, 25 a.
71. Reitel
72. Treugut, 35 a.
72. Vinni (33)
73. Mossin, 25 a.
74. Põllu, 30 a.
75. Ormiste, 28 a.
76. Kriisk, 28 a.

77. Terras, u. 40 a.
78. Mogiljanski, Vjatšeslav, 26 a., elas Leningradis, kaubalaevastiku tüürimees
79. Jürgens, Karl, u. 32 a.
80. Mugistu (34), Tarmo
81. Joanas, Erich (35)
82. Pedanik
83. Pöder, Kalev
84. Mäehans
85. Mathiesen, Mihkel
86. Mäesalu, Arnold
87. Adam
88. Pärnsalu
89. Roosvee
90. Linnuste, Vahur

Arvesse võttes seda, et nende isikute praegune asukoht pole kindlaks tehtud ning juhindudes seepärast VNFSV Kriminaalprotsessi koodeksi § 117, määrasin:

Ülalnimetatud isikute juurdlusmaterjalid tuleb toimikust Nr. 2646 eraldada iseseisvaks menetluseks.

MÄRKUSED

1) Siinkohal oleks täpsem kasutada lühendit NKGB (Narodny Komissariat Gosudarstvennoi Bezopasnosti), mis märgitud T. Hellati juurdlustoimikule Eesti Riigiarhiivi Filiaalis ehk Parteiarhiivis (ERAF, f 129, n 1, s 24585, 2 kd.). Lühem variant KGB on kasutusel tuntuse mõttes. Elukäiguga tutvumiseks sõandaksin soovitada ka "Eesti vabadusvõitleja lugu: Toomas Hellat" (Sõnumileht, 27. V. 3. VI, 10. VI 1996), mis põhineb valdavalt mehe oma käega kirjapandud elulool. Selle täies mahus avaldamine võtaks paraku üleliia ruumi, seepärast eelistasin välja pakkuda n-ö tõsisemaid ajaloosündmusi puudutavad osad T. Hellati põhjalikest ja üksikasjalistest ülestunnistustest. Viitamisel tema toimikule on märgitud üksnes kõite ja lehe number.

2) ERAF, f 131, n 1, s 284, l 32.

3) I, l 40 p.

4) I, l 67 p.

5) järelvalvetoimik, l 52.

6) ERAF, f 131, n 1, s 319, l 89.

7) II, l 227.

8) ERAF, f 131, n 1, s 372, l 84-85.

9) järelvalvetoimik, l 71.

10) 10. XII 1944 Tallinnas Falkpargi haiglas, vt Ülo Jõgi. "Erna" legendid ja tegelikkus. Tln, a/s JMR, 1996, lk 192-193.

11) Jõgi, lk 195. "Kaua ei olnud mulle arusaadav, kuidas nii lühikese aja jooksul 1944. aasta lõpust kuni 1945. aasta jaanuarini kukkusid kinni pea kõik meie "Haukka" luuregrupi mehed." (Jõgi, lk 203).

12) Jõgi, lk 207.

13) I, l 37 p-38.

14) Jõgi, lk 207.

15) samas.

16) T. Hellati materjalidele lisatud väljavõte Ü. Jõgi toimikust, II, l 107-108.

17) vt II, l 109-112 p, 112 p-119 p, 120-122 p, 123-124.

18) Toimiku II kõitele lisatud protokollidest tasub nimetada järgmisi, mis kõik küllalt sisukad (peamiselt oldi huvitatud küll Talgre ja Hellatiga seonduvast, kuni need juhid veel tabamata): Johannes Kohari (l 125-128), Aleksander Kallipe (l 129-133), Jüri Ahven (l 134-137), Eino Tobias (l 138-151), Erich Sepik (l 152-160), Hermann Heinla (l 161-164), Neonilla Ümarik (l 165-166p.), Aksel Puusepp (l 167-175), Ustav Toom (l 182-190).

19) Riikliku Julgeoleku Ministeerium.

20) Vene NFSV kriminaalkodeks, mis vastu võetud 1926. a ning mis ENSVs kehtis aastani 1961.

21) õige on Detlev (Vabaduse eest. Soomepoiste lühielulood. Soome Sõjaveteranide Eesti Ühendus, 1997, lk 63. Siin ja edaspidise "Erna" pataljoniga seotud teksti juures on sellele viidatud üksnes lehekülje numbriga).

22) õige on Raimond Hindpere (Jõgi, lk 72).

23) õige on Roderich Kevend (117).

24) peab olema Vasil (377).

25) õige on Johanson (85).

26) võib-olla Leonid-Victor Mathiesen? (Jõgi, lk 52).

27) 19. XII 1944 ülekuulamisel esineb nimi Landberg (I, l 30).

28) õige peaks olema Mäetaguse ja Heino Muda (Jõgi, lk 206).

29) õige on Heimar Rosenfeldt (294).

30) Artur Mäehans (Jõgi, lk 12).

31) Karl Loorand (Jõgi, lk 40).

32) peaks olema Oleg Marnot (193).

33) originaalis ongi kaks korda 72; ka nimede kordumisest ei tasuks end häirida lasta.

34) Tarmo Meristu (Jõgi, lk 160).

35) tõenäoliselt Ilmar Erik Joonas (Jõgi, lk 159).

I "Erna" personaalsest koosseisust (1)

Sakslastest juhtkond:

1. Cellarius, Alexander (2) (varjunimi Keller) Fregattenkapitän. Vanus ca 50 a. Keskmist kasvu, normaalse kehaehitusega. Brünnett-hallistunud, pruunid silmad. Saksa Helsingi mereväeatašee. Admiral v. Bonini abi. Saksa Soomes oleva luureorgani KOF (3) ülem. Vahepeal ühtlasi "Anst. Reval'i" (4) ülem. Temale allusid "Erna" ettevalmistused ja formeerimine sakslaste osas. Toetas materjaalselt soomlasi ettevalmistustes. Juhtis "Erna" dessante juulis 1941 Eesti põhjarannikule (Salmistu ja Kunda) ja septembris 1941 Muhumaale. Viimati nägin Tallinnas 17. 9. 44. Sõitis vist Saksamaale.

2. Linneberg, Bruno Korvettenkapitän. Rahvuselt eestlane. Endine eesti merejõudude staabiülem. Asus ümber Saksamaale 1940/41 aastal. Saksa kodanik. Vanus ca 45 a. Üle keskmise kasvu, norm. kehaehitusega. Šataän. Cellariuse abi. "Abw. Kdo 166M" (5) ülem tallinnas. Lahkus sealt 1944. a. suvel mereväeteenistusse. Võttis osa läbirääkimistest ja nõupidamistest "Erna" asjus.

3. Reinhardt, Kurt (6) – hauptmann (1941 – oberleutnant). Vanus ca 35 a. Keskmist kasvu, norm. kehaehitusega, brünnett (hallikas). Kuulus põhiliselt "Brandenburgi" (Z.B.V. 800) (7) koosseisu. Juhtis "Erna" tegevust Eestis, peaaesjalikult luure alal. Hüppas alla langevarjuga. Pärast võttis juhtivalt osa "Erna" Saaremaa operatsioonist. Viimased teated 1944 a. kevadel – haavatuna kodus Magdeburgis puhkusel.

4. Schwarze, Werner (8) – Sonderführer (z). Vanus ca 30 a. Keskmist kasvu, kõhn, brünnett. "Brandenburgi" (Z.B.V. 800) koosseisust – Ic (9). Reinhardti abi. Oli algul Soomes, pärast 18. Armee Staabi juures (Ic A.O.) (10). Sai surma 1943. a. kevadel Viipuri lähedal – lennukiga soomlaste poolt eksikombel alla tulistatud.

5. Richter, kindralstabi major 1941 a. 18. Armee Ic. Temale allus augusti kuus 1941. "Erna" luurelisel alal.

6. Seber – oberst (lennuväelane). Vanus ca. 60 a., pikka kasvu, kõhn, palja peaga, kannab monokkelt. Helsingi Saksa komandant. Võttis

osa nõupidamistest "Erna" asjus Helsingis 1941.

7. Seeliger (11) – major (Abwehrist) (12). Võttis osa nõupidamisest "Erna" asjus Helsingis 1941. Hiljem samal aastal Berliinis OKW. (13)

8. Montdeton (14) – oberst, 161. rügemendi ülem 1941. Temale allus pataljon "Erna" rindegevuse perioodil kuni Tallinna vallutamiseni.

9. Horn (15) – sonderführer (Leutnant AMD) – merevägi. Vanus ca 25 a. Pikk, blond, kõhn. Kuulus KOF-i koosseisu. Pärit Riist. Võttis osa nõupidamistest "Erna" asjus. Korraldas kalapaatide hankimist Eestis "Erna" Muhi dessandi jaoks. Hiljem Cellariuse lähem kaastööline. Viimati nägin 20. 9. 44. Tallinnas. Läks vist Saksamaale.

10. Gartenfeld (16) – major (lennuväelane). Korraldas "Erna" parašüüstlikke ettevõtteid.

11. Nebel (17) – oberleutnant (lennuväelane), Gartenfeldi abi.

Soomlastest juhtkond

1. Kärkkäinen – eversti.

2. Pöyhönen – eversti. Soome luure osak. (Kindralstaabi) ülema. Neile allusid "Erna" ettevalmistused Soome osas.

3. Hallamaa – eversti-luutnantti. Osak. ülem luures, allus "Erna" ettevalmistus. Tihe läbikäimine Cellariusega. Hiljem juhtival kohal Soome luures. Keskmisest kasvust pikem, norm. kehaehitusega, brünett, kongus ninaga, ca 45 a.

4. Karring – kapteeni-luutnantti, juhatas soome merejõudude osi (VMV-paadid) (18) "Erna" dessandi läbiviimisel. Pikk, sale, šataän, ca 30 a.

5. Virkki – kapteeni-luutnantti, Karringi abi.

Eestlased, tegelesid "Erna" juhtimisega staabis

1. Masing (19) – kolonel. Vanus ca 50 a. Väikest kasvu, sale, šataän. End. Eesti Kaitseväge Staabi II osak. ülem. Cellariuse nõuandjaks – Soome mundris. Alates 1942/43 Rootsis.

2. Kristjan (20) – major, vanus ca 40 a. Vähemat kasvu, sale, šataän. Soome sõjaväe luureteenistuses (allub Hallamaale) komandeeritud

Cellariuse juurde. Varem Vene osak. ülem Eesti Kv. Staabis. II osak. Võttis aktiivselt osa "Erna" organiseerimisest ja operatiivkavade koostamisest. Läks IX 1944 Soome.

3. Kurgvell (21) – kapten. Vanus ca 35 a., keskm. kasvu, sale, blond, terava ninaga. Juhatas "Erna" raadiosidet. Viimati Soodla (22)-Sinka (23) sideohvitser Armeegrupi "Narva" (kindral Grasser (24)) juures. Läks sakslastega koos ära.

4. Loodus (25) – mereväe leitnant (eesti). Vanus ca 30 a. Pikk, norm. kehaga, blond. 1943. a. siirdus Soome mereväkke, kus oli viimase ajani (1944). Võttis osa Muhi dessandist ja kalapaatide kogumisest selleks ühes Horniga. Hiljem mõni aeg Cellariuse juures ametis.

5. Eilau (26) – van. ca 30 a. Pikk, sale, šataän-lokkis, prillidega. Telegrafist keskuse juures Soomes. Viimati Anst Revali (Höpf) juures telegrafistina. Elas vist Leetse või Kumna laagris. Viimati nägin kevadel 1944.

6. Eller (27) – van. ca 30 a. Pikk, sale brünett. Sama mis eelmine. Viimati nägin vist talvel 1941/42.

7. Männiksaar (28) – van. ca 38 a., keskm. kasvu, šataän. Telegrafistiks "Erna" staabis Soomes ja hiljem Viljandis ja Rakveres. Pärast merekoolis. Viimati tüürimees ühel laeval. Nägin Tallinnas 1944 suvel.

"Erna" operatiivsest isikulikust koosseisust

A. Soomest tulnud: I grupid "Erna" I ja "Erna" II

1. Kurg, Hans-Enn (29) – kolonel (suurtükivägi). "Erna" võitlusüksuse ("Erna" II ehk pataljon "Erna") juht. Hiljem 20. Eesti SS-diviisi 42. rügemendi komandör – standartenführer. Surnud sapikivide operatsiooni tagajärjel Tallinnas 1943/44 aastatevahetusel.

2. Möldre (30) – kapten (reservist). Vanus ca 40 a., keskm. kasvu, palja pealaega. Kanab näpitsprille. Kompaniiülem "Ernas", pärast tüli tõttu Kurega lahkus. Hiljem patüli k.t. ühes idapataljonis. Nägin viimati 1943 või 44 aastal Tallinnas tsiviilis.

3. Lossmann (31) – leitnant (ratsaväest).

Jüri Lossmanni – maratonijooksja vend. Vanus ca 30 a. Keskm. kasvu, sale, blond, ebaintelligentse näoga. Viimati elas Pärnu mnt. ja Sakala nurgal, V kord. Teenis SD-s (32). Vangistati 1944. a. sakslaste poolt Soome põgenemise katsel. Pärastised andmed puuduvad. Kompül "Ernas" kuni Saaremaani (incl.).

4. Grau, Detlef (33) – lipnik (res.). Väheldast kasvu, norm. kehaehit. Brünnett, vanus ca 25 a. Juhtis "Ernas" üht vähemat gruppi, mis tegutses eraldi. Hiljem pataljoni juures. "Ernas" kuni Hiiumaani – suur bandiit. Hiljem siirdus saksa sõjaväkke allohvitserina. Isa oli tuntud advokaat ja vapside tegelane Tartus.

5. Marnot (34) – leitnant. Tuli Soome pärast sõja algust (Saksa-N.Liidu sõda) Riia kaudu, olles enne osa võtnud võitlustest Lõuna-Eestis. Langes Kautla lahingus, kus juhtis lahingust osa võtvat 28-mehelist salka.

6. Grauen (35) – veltveebel (lennuväest), van. ca 45 a. Lühike, jõuline, palja pealaega. Siirdus varsti uuesti (1942) Soome, kus senini metsatööl.

7. Rosin (36) – van. seersant, langes Kautla lahingus.

8. Blauhut (37) – seersant, langes lahingus kas enne Tallinnat või Saaremaal, täpselt ei mäleta.

9. Saul (38) – seersant, van. ca 35 a., advokaat. Pikk, sale, brünnett lокkis juustega. Elas Tallinnas Aia 5, II kord. Vist läks Rootsi august-september 1944.

10. Nirgi (39) – seersant, van. ca 35 a. Pikk, sale, palja peaga. Vahistati sakslaste poolt kevadel 1944 Soome mineku katsel. Edasised andmed puuduvad. Alaline korter Tallinnas põles maha, kus oli, ei tea.

11. Parts (40) – n-seers., vanus ca 25 a., pikemat kasvu, šatään, normaalse kehaehitusega – "ilus poiss". Teenis hiljem politseis, oli jutte, et on läinud Soome (1944 kevade poole), kindlasti ei tea. Muud andmed puuduvad.

12. Ugur (41) – seersant. Vanus ca 30 a., üle keskmise kasvu, kõhn, brünnett, kannab tumeda raamiga prille. Oli "Ernas" suur bandiit. Seikleja-aférist. Viimati vahistati Tallinnas sakslaste poolt 1944 kevadel. Edasi ei tea.

13. Siniveer (42) – seersant, keskm. kasvu norm. kehaehitusega, blond-lokkis, sinised sil-

mad, van. ca 30 a. Suur aferist ja seikleja – Norra sõjas, pärast "Ernat" käis korduvalt Eesti-Soome-Rootsi vahet. Olevat olnud rootslaste, inglaste ja sakslaste teenistuses agendina. Omal ajal (vist 1943) kasutas teda ka Jaan Ots (43). Pole pärast 1944. a. kevadtalve midagi kuulnud. Sel ajal olevat Soomes vangis istunud. Teiste andmete põhjal põhjustas SD agendina Kull (44) ja ko. sissekukkumise. Prof. N. Kaasiku (45) andmetel identne Saare nime-lise seiklejaga.

14. Rannik (46) – velsker, välimust ei mäleta. Vahistati sakslaste poolt 1944. aasta aprillis Rootsist tulles pr. Olt'i (47) korteris Pärnu mnt. 16. Sellest algas Kulli afäär. Edasist saatust ei tea.

15. Kits (48) – Soome-eestlane (ema vene-lane), van. ca 25 a. Pikk, kõhn, brünnett, alaline elukoht Soomes. Viimati nägin teda 1944 Helsingis. Soome sõjaväes tõlgina kindralstaabis Mikkelis.

16. Jänes (49) – praegu leitnant Soome sõjaväes, van. ca 25. Pikk, sale, brünnett-lokkis. Siirdus 1941. aastal tagasi Soome, kus abielus. Vist Soome kodanik. Elab vist Helsingis.

17. Pallo (50) – keskm. kasvu, kõhn, brünnett, ca 28 a. Jäi kadunuks 1942/43 aastal Põhja-Venemaal 15mehese grupiga. (51)

18. Kermann (52) – ca 55 a. Keskm. kasvu, kõhn, hall, kitsehabemega ja prillidega. Maja-omanik ja äri-mehe. Asus 1943. aastal (või isegi varem) Helsingi.

19. Kain (53) – van. ca 45 a., keskm. kasv, norm. kehaehit., brünnett. Kodu Viinist.

20. Kain (54) – eelmise poeg, van. ca 20 a., välimust ei mäleta.

21. Kain (55) – eelmise vend, van. ca 18 a., välimust ei mäleta.

22. Lukk (56) – van. ca 45 a., väike, paks, palja peaga. Elukoht kuskil Tartus. Ei ole kuulnud pärast 1941.

23. Lukk (57) – eelmise poeg, van. ca 22 a. Olevat end üles poonud (1942-43).

24. Saage (58) – vanus ca 45 a. Väike paks punakas-blond joodik. Elutses Kohtla-Järvel. Sai Kautla lahingus haavata.

25. Krivain, Ralf (59) – osavõtja Sökö koolist (60). Van. ca 25 a., keskm. kasvu, brünnett, norm. kehaga. Jäi kadunuks sideme loomisel

"Erna" ja Märjamaa rajoonis olevate Saksa üksuste vahel ühes ühe kaaslasega. Hiljem olevat leitud laibad. Pärit vist kuskilt Järvamaalt.

26. Johanson, Lembit (61) – van. ca 21 a. Pikk, blond, kõhn. Sökö grupist. Hiljem jälle Soomes. Vargapoiss. Olevat viimati (1944) Soomes töölaagris.

27. Leius, Olev (62) – vaata "Möwe". (63)

28. Loorand, Karl (64) – Sökö grupist. Langes lahingus juuli alguses 1941 kallaletungil ühele tanketile.

29. Simmo, Mihkel (65) – vaata "Haukka". (66)

30. Rosenfeld, Hjalmar (67) – vaata "Haukka".

31. Kallaste (68) – vaata "Möwe".

32. Arulaan (69) – van. ca 25 a. Pikk, üsna sale, blond lokkis. Kandis üksvahe vurre. Viimati oli Soome sõjaväes. Nägin teda seal 1943.a.

33. Tobre, Eduard (70) – langes Mahtra raba juures augusti kuus 1941 tulevahetuses hävituspataljoni.

34. Lääts, Ludvig (71) – Sökö grupist, ca 22 a. Pikk, blond, norm. kehaehitusega, "graade"-tüüpi vargapoiss. Viimati kuulduste kohaselt vabanes vanglast (krim. põhjused) talvel 1943/44. Pärastised andmed puuduvad.

35. Mossin (72) – ca 25-28 a., pikemat kasvu, kõhn tume blond. Teenis 1939-40 Soome sõjaväes "Sisu"-nimelises välismaa vabatahtlike üksuses. Vist langes "Erna" operatsiooni ajal, kuid pole kindel.

36. Põllu (73) – ca 28 a., lühikene, tüse, šataän. Pärast "Ernat" ei ole kuulnud ega näinud.

B. Koha peal metsavendadest

"Ernaga" liitunud

1. Hindpere (74) – major (ratsaväe), vanus ca 40-50 a., keskm. kasvu, kõhn, šataän (?). Joodik. Kure abi. Hiljem pärast Tallinna vallutamist pataljoni ülem. Pärastpoole Omakaitse ülem Raplas. Viimati patül ühes piirikaitse rügemendis. Oma talu oli kusagil Ravila valas või seal lähedal.

2. Pagi (75) – leitnant, vanus ca 30 a. Pikka kasvu, tüse, blond. Hiljem Tallinna linnavalitsuse kütteameti juhataja. Siirdus 1944. a. septembris Rootsi.

3. Kilgas, Elvo (76) – lipnik. Langes Narva rindel 1944 SS- obersturmführerina 20. Eesti SS-diviisis.

4. Kiudosk (77) – lipnik, RK (78) kompül, ca 25 a. Väikest kasvu, norm. kehaehitusega, brünett. Pärit kusagilt Tartu- või Võrumaalt. Pärast pole näinud ega kuulnud.

5. Hellat, Jüri (79) – ca 28 a., lühemat kasvu, tüsedavõitu, šataän. Hiljem teenis SD-s. Elas Tallinnas Narva mnt. 42. Viimati nägin suvel 1944. Pärast ei tea.

6. Päss, Maks (80) – lipnik, van. ca 40 a. Keskm. kasvu, tüsedavõitu brünett väheste juustega. "Nalja- ja napsumees". Advokaat. Viimati kohtasin Tallinnas 1943/44.

7. Reitel (81) – ca 35 a., pikk, sale, šataän, joodik. Oli "Erna" varustuslao ülemaks. Kodu vist Ravila vallas. Mõned korrad juhuslikult Tallinnas näinud 1944. a.

8. Treugut (82) – ca 40 a., lühike, kõhn, šataän. Autojuht. Teenis pärast "Ernat" kaua aega Reinhardt'i isikliku autojuhina. Töötas muidu Lutheri vabrikus, mille lähedal ka elas. Nägin viimati juhuslikult 1944.a. suvel.

9. Vinni (83) – ca 25 a., pikema võitu, kõhn, blond, "graade"-tüüpi. Pärast 1941 ei ole näinud.

"Erna" erigrupid

"Erna" A

1. Kevend, Roderich (84) – ca 25 a. Keskmist kasvu, sale, blond (õrnalt punakas) edev kergats. Hiljem SD ametis. Lõpuks agendina. Viimati elas Tallinnas Kivimäel. Nägin viimati 1944. a. suvel, arvatavasti läks Saksamaale.

2. Krivain, Osvald (85) – ca 22 a., keskm. kasvu, sale, brünett. Jäi kadunuks Põhja-Venemaal 1942/43 a. talvel 15 mehelise luuregrupiga (Soome).

"Erna" B

3. Hellat, Toomas – istub ja kirjutab.

4. Jõgi, Ülo (86) – kuulduste kohaselt praegu NKGB hoole all.

5. Rägastik (87) – ca 25-30 a. Pikk, norm. kehaga. Brünett lokkis, negroidse ilmega. Läks kaduma sama grupiga kui Krivain, Osvald.

6. Toome, Paul (88) – Sökö grupist, ca 23 a., keskm. kasvu, norm. kehaga, šataän, kan-

nab prille, suitsetab piipu. Viimati oli 20. Eesti SS-leegionis. Pärit Pärnust. Nägin viimati talvel 1943/44.

"Erna" C

7. Talgre, Leo (89) – kuulduste kohaselt praegu NKGB hoole all.

8. Mathiesen, Leonid (90) – ca 27 a. keskm. kasvu, norm. kehaehitusega, blond-lokkis. Asus ümber Saksamaale 1939. Viimati Ast-Königsbergi (91) teenistuses. Nägin Tallinnas 1944. a. augustis. Ütles ära minevat Saksa.

"Erna" D

9. Gross, Ilmar (92) – langes Tallinna all 1941. a. 27. aug.

10. Vasila, Valter (93) – ca 28 a., keskm. kasvu, blond-lokkis, sale. Elas Helsingis alates 1942. Praegu Rootsis.

Saaremaa luuregruppidest peale Rosenfeldi ja Kevendi:

11. Lutter (94) – ca 28 a. Pikk, sale brünett. Jäi kadunuks 1942/43 aasta talvel Põhja-Venemaal 15-mehelise Soome luuresalgaga.

12. Tiik (95) – täpselt ei mäleta, vist ca 30 a. Pikavõitu brünett. Saaremaalt pärit Kaarma lähedalt, kuid töötas kusagil Kehra kandis. Täpsemalt ei tea. Pole pärast "Ernat" näinud ega kuulnud.

Lisa: Mõnda aega kandis kolonel Leithammeli (96) metsavendade salk Mahtra rabas nimetust "Erna III". Et nende tegutsemisest Leithammeli saamatuse tõttu midagi välja ei tulnud, ei arvestata neid tavaliselt "Erna" koosseisu. Sellest grupist mul peale Leithammeli tutvusi ei ole.

26. 12. 44 T. Hellat

MÄRKUSED

1) "Erna" nimistu on ligilähedaselt samasugusel kujul antud ka 24. XII 1944 toimunud ülekuulamisel (I, l 60-63). Selgituseks mõned põhimõisted:

Erna salk – Soomes erikoolituse saanud meestest ja teistest eesti vabatahtlikest 23. VI 1941 moodustatud luureüksus. Saadeti juulis Eestisse Punaarmee tagalasse. (18)

Erna I – Eestis sõjategevuse käigus Erna salga meestest ja nendega liitunud metsavendadest kujunenud üksus. Osales lahingutes kuni Tallinna vabastamiseni. (18)

Erna II – pärast Tallinna vabastamist moodustatud pataljon, mis osales Eesti saarte vabastamislahingutes. Likvideeriti 10. X 1941. a. (18)

2) **Alexander Cellarius** – sakslaste Soomes (Mikkeli) asunud luureosakonna ("Gruppe Bertha") juht, kel õigus kohapeal agente värvata ja neid ka ametisse saata. Peeti spetsialistiksi Balti riikide alal, kuna 1936-1944 oli Helsingis diplomaadina kirjas. (L. Barkov. Abwehr Eestis. Tln, ER, 1974, lk 24, 27, 31.) Erna desandis osalenud Jorma Smolanderi sõnul seganud see sakslasest ratsaväespiioon tõsist tööd, Soome laevade kamandamiseks polevat tal olnud mingeid volitusi (ratsaväe seepärast, et Saksa mereväelaste riietusse kuulusid kalifeepüksid). Nuhkinud üleliia. (Jõgi, lk 59)

3) **KOF** – Cellariuse juhitud Abwehri organ Soomes; T. Hellat tutvus sellega 1941. a. kui seal juhiti Erna organiseerimist. Asus Helsingis Kalevankatu tänaval (I, l 272p-273p). Barkovi järgi (lk 24) asunud see Kriegoorganisation Finnland Lönnotinkatu 23-13, seejärel Makasiininkatu 9, siis kusagil Itäkaivonpuistol.

4) **Anst. Reval** – Abwehrnebenstelle Reval ehk Ast. Riga'le (Abwehrstelle Riga) alluv luurekeskus (I, l 272p).

5) **Abw. Kdo 166M** – Tallinna asutatud luureorgan, mille ülesanded piirdusid ainult mereväega, alus Cellariusele ja kohalikule mereväekomandandile viitseadmiral Burchardi'le. Sellele allusid omakorda mereväelaager Keila-Joal ja "Meldekopf Wieckmann" – väike luureorgan Duderhofis (Leningradi lähedal. – T.R.), kes kogus sõjavangide ülekuulamise kaudu kohalikke andmeid. Seal olid tegevad eestlane Mihkel Piigert (endine Eesti mereväe sideülem), Kurt Strobel (kadakasakslane, omal ajal juhtis Tallinnas jazz-bandi) ja tõlk Vjatšeslav Mogiljanski, ülejooksik Punaarmee. Kogutud andmete kohta võttis asjatundjana seisukoha endine I järgu kapten Ivanov, kes vangi langenud Hanko juures (I, l 275-275p).

6) **Kurt Reinhardt** – otseselt Erna grupi juures tegutsenud sakslasest ohvitser, pidi kogu seda ettevõtmist juhtima. Saabus Kautlasse 28. VII 1941, ei saanud Erna-meeste juuli algul toimunud vannutamisest saadik läbi kol. Henn-Ants Kurega: Reinhardt nõudnud vannet fõhrerile, Kurg keeldus (Hitleri ees polnud eestlastest vabatahtlikest mingeid kohustusi). See-eest osanud aga oreilit mängida ning kaubelnud Erna meestele välja ka priikoolituse mistahes Saksamaa ülikoolis. Tema ettevõtmisel ja osalusel käisid L. Talgre,

T. Hellat, R. Kevend ja Ü. Jõgi 1941 oktoobris Saksa maal, vastuvõtul luureülemale Canarise juures – "tundsi me endid küll rohkem rändava loomaiana" (Jõgi, lk 139). Vt ka Jõgi, lk 48, 58, 78, 117, 127, 138-141. T. Hellat (I, l 273p): hauptmann, vanus u 35 a, pärit Magdeburgist, kus pidas puuviljaäri. 1942 oli Vihulas (Virumaa) Ast. Riga'le alluva luurajate õppelaagri ülem, seejärel juhtinud mingit kaukaaslaste luurekomandot Doni rinde kandis. 1944 kevadel sai haavata.

7) **ZBV 800** – Abwehr II (diversiooni ja sabotaaži-ga tegelev alajaotus) rügement "Brandenburg", staap Berliinis. Diviisile lähenev eriuksus, äärmiselt karmi valikuga kokku pandud (nt ainult poissmehed). Asukoht Brandenburgis (I, l 273p).

8) **Werner Schwarze** – luureosakonna sidemees Baltimail sõdiva Saksa 18. armee ja Erna vahel; 1941. suvel juhtis üht Tudulinna kandis luuranud eestlaste väikerühma, kuhu kuulus ka T. Hellat (Jõgi, lk 96, 47-48).

9) **Ic** – luureosakond iga sõjalise üksuse staabis (I, l 273).

10) **Ic AO** – luureosakonnas viibiv Abwehri esindaja ehk Abwehroffizier (I, l 273).

11) **Seeliger** – u 50-aastane mugav paks papi, OKW juurest ajutiselt Cellariuse alluvusse komandeeritud (I, l 274).

12) **Abwehr** – sakslaste sõjaline luure, allus kuni 1944 suveni ülemjuhatusale. Pärast sõjaväelaste mäsukatset juulis 1944 allutati Riigi Julgeoleku Peavalitsusele ehk selle juhile Heinrich Himmlerile (I, l 272).

13) **OKW** – sõjavägede ülemjuhatus ehk Oberkommando der Wehrmacht (I, l 272).

14) kindral parun **Albrecht Degeon von Monteton** – Riia sõjatribunal mõistis hiljem surma, 3. II 1946 viidi otsus täide poomise läbi (Saksa fašistlik okupatsioon Eestis 1941-1944. Tln, RK Poliitiline Kirjandus, 1947, lk 78-79).

15) **Horn** – vanuseks pakutud ka u 35 aastat; kõneles eesti keelt, intelligentne ja mugav, eraisiku tüüpi. Cellariuse armualune ja soosik (I, l 274).

16) **Gartenfeld** – u 40-aastane julge ja energiline mees, ajutiselt Cellariuse juures kui saksa kuulsaim spetsialist langevarjuhüpete alal; tegutsenud kõikidel rinnetel, tagalasse ei jäetud (I, l 274).

17) Gartenfeldi vaatleja (samas).

18) soomlaste valvelaevad.

19) **Richard Maasing** oli EV kindralstaabi 2. osakonna ehk luure eesotsas, kus 1935. a võeti suund Saksamaale. Wehrmachti mõjutused olla sealtsaamaalt Eesti sõjaväelaste seas tugevnenud ja kol. Maasing külastas igal aastal Berliini (Barkov, lk 27,35). Oli

referendiks Eesti ja N. Liidu sõjaväelistel läbirääkimistel Tallinnas 2.-10. X 1939, kuid osales vaid esimesel kolmel koosolekul; vastaspool ei näidanud end tema suhtes just eriti sõbralikuna (Eesti riik ja rahvas Teises maailmasõjas. II Äike Euroopa kohal. Stockholm, 1955, lk. 69; Aleksander Warma. Diplomaadi kroonika. 2. tr Tln, Olion, 1993, lk 46). 1941 lõpus jõudis Rootsi, jätkanud tegutsemist Saksa heaks ja elanud päris jõukalt; kontrollimisel selgunud, et Masing töötab ka Jaapani luurele, see on alati hästi maksnud (Barkov, lk 59).

20) **Aksel Kristian** (26. X 1900 – 3. VIII 1985), Eesti kaitseväes major, osalenud Vabadussõjas. 1939 Soome, 1942 astus armeesse, teenis peastaabi luureosakonnas. Vabastati teenistusest 18. IX 1944, siirdus Rootsi; esinenud ajakirjanduses ja Ameerika Hääle eestikeelsetes saadetes. Maetud Stockholmi. (136). On nimetatud üheks Eesti vastupanuliikumise juhiks II maailmasõja ajal (Talgre, lk 122). Sama meelt oli ilmselt ka Hj. Mäe, kui ta 1941 mais Soome sõitis; major Kristiani korteris peetud koosolekul otsustati luua Eesti riiki taastav ühendus (sakslaste peatselt alustatav kallaletung N Liidule oli teada) – Eesti Vabastamise Komitee, kuhu kuulus 5 inimest. Mäe valiti esimeheks, Kristian oli üks liikmeid. Kõigist anglofiilidest otsustati kindlalt eemale hoida, inglaste käest oleksid salaandmed otsemat teed ka liitlastest venelasteni jõudnud. Erna üksuse näol oli tulevasel Eesti riigil olemas ka sõjavägi. Pärast 22. VI 1941 saabus komiteele lõpp. Gestapo kätte ei tahetud jääda; nüüd tuli üritada Eesti tsiviilvalitsuse haaramist, muidu oleks kordunud 1918. a I Saksa okupatsioon. (vt Hjalmar Mäe, Kuidas kõik teostus. Minu mälestusi. Stockholm, Välis-Eesti & EMP, 1993, lk 177-179, 191). Major Kristiani ehk agent "Palu" olid venelased juba 1936. a oma teenistusse värvanud (ERAF, f 131, n 1, s 358, l 65).

21) **Aleksei Kurgvel** – 1940 Eesti Sõjavägede Staabis protokollülem, tegeles külla tulnud sõjaväelastega (Andrus Roolah, Nii see oli... Tln, Perioodika, 1990, lk 329, 338). Saksa okupatsiooni ajal Gruppe Cellarius liige (Elmar Tambek, Tõus ja mõõn. Mälestusi kodumaalt. II 2. tr Tln, Olion, 1993, lk 145) – saatnud Soomest luuregruppe välja (Kirjutamata memuaare (VI). Tln, Perioodika, 1991, lk 124).

22) **Johannes Soodla** – kolonel, saanud Vabadussõjas 2 Vabadusristi, eriti silma paistnud Võnnu lahingus Landeswehri vastu; nüüd aga tänamatu kindralinspektori amet, kellena seisnud kolme Eesti rahvusüksuse eest – jäi siin paraku alla SS-suunale, mis vastanud enam Saksa üldisele poliitikale: eestlased suudavad sõdida ainult sakslaste juhtimisel. Siiski optimistlik, "rabeleb ja kombineerib ning loodab Toom-

peal veel midagi teha võivat" (Valdur Jürissaar. Kahe rinde vahel. Kolonel Rebasega koos idavõitlustes. Göteborg, Orto, 1951, lk 209, 235, 248). Hj. Mäe pani ta Politsei- ja Omakaitsevalitsuse direktoriks, milline amet aga mehele üle jõu käinud; Mäe kirjutab Soodla arvele ka Eesti rahvuslike väeüksuste luhtumise, kuna nende loomise kava polnud sugugi diplomaatiliselt kirja pandud. Ise ei olnud üldse midagi teinud, oodanud vaid teistelt – Mäe lasi ta viimaks lahti ja määras raudteevalitsuse direktoriks. (Mäe, lk 208, 317, 319). Kunagine Tondi sõjakooli ülem, käinud "Du Nordis" võla peale pidutsemas (Harri Rent, Ma jäin ellu. Mälestuskilde sõjast ja vangilaagritest. S. I, OÜ Ortwil, 1997, lk 72). Eesti Leegioni Sõprade Seltsi eesotsas, 1943. a suvise mobilisatsiooniga ka ise leegionäriks hakanud, Eesti sõjavägede staabi läbipõlenud luuraja ja Saksa kindralstaabi kauaaegne agent (Saksa fašistik..., lk 134, 136). Pärast Eestist pagemist leidnud ulualust Harzi mäestikus paiknevas Goslari põgenikelaagris (Voldemar Pinn, Kolonel Alfons Rebane. S.I, s.a, lk 101).

23) **Arnold Sinka**, s 1897, EV kaitseväe kolonel, 1929-1935 kindralstaabi 2. osakonna (vastuluure) ülem. 1935 juunis määrati sõjaväeatašeeks N Liitu, kogus andmeid Punaarmee kohta. Pärast Eesti Moskva esinduse likvideerimist värvati venelaste poolt agendiks "Pavel" (1940. a), kellena tegutsenud kiiduväärselt. Sõja ajal tegi koostööd sakslastega, 1944 septembris lahkus Eestist. 1954 elas Austraalias ning KGB leidis, et oleks tarvis kontakti võtta (vt Aruanne Eesti NSV Ministrite Nõukogu juures asuva Riikliku Julgeoleku Komitee 2. vastuluure osakonna tööst ajavahehimikul 1. IV 1954-1. IV 1955. Tln, Umara, 1997, lk 86-87). Kindralkomissar Litzmann öelnud Hj. Mäele, et Politsei- ja Omakaitsevalitsuse direktor Sinka on "väga korralik mees ja tunneb asja" (Mäe, lk 288).

24) **Kindral Grasser** olnud Eesti piirikaitserügementide eest siiralt väljas ja püüdnud parandada nende relvastust, paraku tulemusteta. SS-ile allutatud üksustel oli samal ajal kõike küllaga (Jürissaar, lk 237).

25) **Leopold Loodus**, s 8. III 1911 Saaremaal Mustjala vallas, oli allveelaeva "Lembit" leitnant. Soome mereväkke 19. VIII 1943, oli kahurpaadi ülem, autasustatud 4. klassi Vabadusristiga. Vabastati teenistusest 18. IX 1944, siirdus Rootsi, sealt 1950 Kanadasse, töötas kaevurina ja ehitusettevõtjana. 21. X 1967 sai tööõnnetusel surma (181)

26) **Juhan Eilau**, s. 5. VI 1910 Jõgeval, 1940 töötas Soome laeval radistina. Jätkusõja puhkedes 1941 astus Soome armeesse, komandeeriti Erna salka radistiks, 1941 sügisel osales Muhu ja Vormsi vabastamisel. Al 1942 Cellariuse grupi radist Eestis. 1944 suvel

siirdus Soome kaudu Rootsi, sealt Kanadasse; sai tuntud veejõujaamade projekteerijaks, kel Vancouveris oma firma. Edendas Kanadas eestlaste seltsielu, avaldas erialaseid artikleid. (55-56)

27) **Ülo Eller**, s 19. X 1923 Tartus. Soome armeesse 14. II 1944, osales tõrjelahinguis Karjala kannasel, autasustati 2. järgu Vabadusmedaliga. Eestisse tagasi 19. VIII 1944, oli Kehra õppelaagris. Pärast sõda lõpetas Tartu Õpetajate Seminari, a-st 1973 Pirita-Kose Metsakooli direktor. Elab Pärnumaal Metsapoolse külas. (57)

28) **Juhan Männiksaar**, 12. VI 1941 astus Soomes Erna salka, augustis saadeti radistina Eestisse, osales Erna I lahinguis. Vabanes teenistusest 10. IX 1941, seejärel töötas Cellariuse raadioluuress. Sõja lõpus läks Rootsi, oli meremees ja radist. (212)

29) **Henn-Ants Kurg** (17. X 1898 – 28. XII 1943) sündis Tallinnas, kus lõpetas ka gümnaasiumi. I maailmasõja ajal õppis Venemaal sõjakoolis ning sõdis seejärel Arhangelski ja Murmanski kandis enamlaste vastu. Vabadussõja lõpus naasis Eestisse, asus kaitseväes teenima suurtükiväe ohvitserina. Lõpetas kõrgema sõjakooli, suunati Tartu Sõjaväelise Instituudi direktori asetäitjaks. 1940 kolonelina EV esindaja Pariisis. Pärast Eesti okupeerimist N Liidu poolt ei tulnud siia tagasi, vaid siirdus Saksamaale. 1941 saadeti sakslaste korraldusel Soome eestlastest luuresalka tegema (pärast Saksa – N.Liidu sõja algust); siit sai alguse Erna, mis sooritas kol. Kure juhtimisel dessandi Eestisse ning retke Kautla rabasaarele. Peagi pataljoni mõõtmed omandanud salk osales Eesti vabastamisel. Kol. Kurg sai seejuures Tallinna lähistel haavata, pälvis 2. klassi Raudristi ning suundus ravile. (Eemalejäämise tinginud rohkem vastuolu Reinhardtiga, ei soovinud olla Preisi junkru kannupoisiks; 2. IX 1941 andis pataljoni juhtimise üle major Hindperele. (Jõgi, lk 117). 1943 määrati Eesti diviisi 45. Rügemendi ülemaks, sama aasta novembris sai idarindel põrutada. Teenis välja 1. klassi Raudristi. Haavad andsid end seejärel tunda ja kol. Kurg suri Tallinnas pärast operatsiooni. Maeti Metsakalmistule. (28). T. Hellat: pärast Erna üleandmist tegutses Ast. Riga juures tõlgina (I, l 274).

30) **Hugo Möldre**, kapten. 1939 põgenes Soome, väljaõppel Sisu brigaadis, astus 24. VI 1941 Erna salka. Dessandiga Eestisse, osales Erna ja Erna I lahingutes. Vabastati 6. VIII 1941, edasised andmed puuduvad. (213) (Sisu brigaadis said koolitust välisriikidest saanud vabatahtlikud.)

31) **Helmar Andreas Lossmann**, s 7. II 1903 Tallinnas. 1940 põgenes suuskadel Soome, astus 24. VI

1941 Erna salka, osales dessandis Kolga lahte ning kõigis järgnenud lahinguis (kompaniitülem, leintnant). 1942 teenis Tallinna politseis, üritas Soome pageda, kuid vangistati ja hoiti Patareis. Vabanes päev enne venelaste tulekut, põgenes Saaremaa kaudu Rootsi. Avaldanud sõjamälestusi. Suri 21. VIII 1961, maetud Stockholmi. (182)

32) **SD** – Sicherheitsdienst e julgeolekuteenistus, enne 1944 suve allus SS-ile ja politseile, edasi juba Himmlerile (I, l 272).

33) **Detlev Grau**, lipnik, s 20. IX 1921 Viljandis. Eesti kaitseväes, siis liitus Helsingis 24. VI 1941 Erna grupiga, osales dessandis Kolga lahte. Vabastati teenistusest 17. X 1941, pärast sõda elas talupidajana Saksamaal. Suri 23. IV 1975. (63)

34) **Oleg Valdek Marnot**, s 7. III 1915 Harjumaal Saue vallas. Eesti kaitseväes leitnant, organiseeris Tartumaal metsavendade salga ja osales Tartu vabastamisel 1941. Sakslased saatsid ta lennukil Helsingisse, sealt 29. VII langevarjuga Kautlasse. Langes 31. VII 1941. (193)

35) **Albert Grauen**, s 3. III 1902 Ingerimaal Narva lähedal, Eesti kaitseväes lendur. 24. VI 1941 liitus Erna grupiga, osales dessandis Kolga randa. Võitles kõigis Erna lahingutes, 1942 läks suuskadel üle jää Soome tagasi. Elas Põhja-Soomes, 1948 siirdus Rootsi, kus töötas eralendurina. Suri Tallinnas 6. IX 1992. (63)

36) **Jüri Rosin**, pärit Kundast. 1941 talvel põgenes Soome, 24. VI 1941 astus Erna salka, heideti langevarjuga 29. VII Kautlasse. Langes lahingus 31. VII 1941. (294)

37) **Eduard Blauhut**, s 17. I 1919 Tartumaal Nõo vallas, Eesti kaitseväes madrus. Põgenes 11. II 1940 Soome, astus 24. VI 1941 Erna salka. 9. VII maabus Kolga lahes, langes 20. VIII 1941 Kose-Uuemõisas. (50)

38) **Vello Saul**, s 20. IV 1903 Tallinnas, jurist. Erna salka 24. VI 1941, osales dessandis Kolga lahte, võitles kuni Tallinna vabastamiseni. 2. IX 1941 pääses teenistusest, läks Soome kaudu Rootsi, töötas ajalehe "Välis-Eesti" toimetuses. 1958 USA-sse, oli ametis kindlustusseltsis. Suri 9. VIII 1963. (310)

39) **August Nirgi**, s 11. X 1903 Virumaal Küti vallas. 1939. detsembris üle jää Soome, sai väljaõppe Sisu brigaadis. 24. VI 1941 astus Erna salka, võitles Eestis, sai 24. VIII Nabala juures haavata ja vabastati teenistusest. 1943 läks uuesti Soome armeesse, sama aasta sügisel siirdus aga Rootsi ja sealt Inglismaale. Kirjutanud mälestusi Erna aegadest. Suri 6. VII 1989 Leicesteris. (219)

40) **Johan Parts**, s 20. II 1918 Tallinnas, Eesti kaitseväes allohvitser. 1939 Soome, sai koolituse Sisu brigaadis, astus 24. VI 1941 Erna salka. Langevarjuga

Kautlasse, osales kõigis Erna lahinguis. 1944 ametis Saksa julgeolekupolitseis, sügisel põgenes Rootsi. Suri 1967, maetud Stockholmi. (245)

41) **Alfred Friedrich Ugur**, s 25. VIII 1906 Tartus. Ametilt traktorist-mehaanik. Jaanuaris 1940 üle jää Soome, väljaõpe Sisu brigaadis, 24. VI 1941 astus Erna salka. Dessandiga Kolga lahte, osales kõigis Erna lahinguis, vabastati teenistusest 1. X 1941. 1943 taas Soome armeesse, 18. IX 1944 sai vabaks ja siirdus Rootsi. Suri 9. IV 1963. Maetud Brommas. (363)

42) **Kaarel Siniveer**, s 30. XII 1906 Harjumaal Tõdva vallas, Eesti lennuväes veebel. 24. VI 1941 Soomes Erna salka, saabus dessandiga Kolga lahte, võitles Erna ja Erna I lahingutes. Vabastati teenistusest 11. IX 1941, pärast sõda elas Saksamaal. Oli ärimees ja talupidaja, suri 3. V 1971. (321)

43) **Jaan Ots** oli T. Hellati ja L. Talgre sõber (Talgre, lk 124), kellest Hellat kõneles 15. XII 1944 ülekuulamisel: ajakirja "Akadeemia" toimetaja Ots läks 1943 Rootsi, kus tegeleb Stockholmi "Eesti Rahvuslikus Komitees" postisaadetiste toimetamisega Eesti ja Rootsi vahel ning juhendab ka raadioluure; kõik siit antud teated käivad tema käest läbi, omaaegne Eesti sõjaväe kolonel Ratiste on seejuures abiks. Otsa kaudu tutvusin Stockholmis Inglise luure esindaja kapten McKibbin'iga (I, l 10p-12).

44) **Ernst Kull** – majandusteadlane ja koolikoooperatiivi juhataja, kuulus Rahvuslikku Keskerakonda, tegutses J. Tõnissoni sekretärina ja II maailmasõja ajal olnud läänele suunatud rühmituse eesotsas (Barkov, lk 96). EV Rahvuskomitee asutajaliige (EVR – Tallinnas 23. III 1944 E. Kulli Tatari tn korteris loodud vastupanuorganisatsioon, mille sihiks EV taastamine samalaadselt 1918. a suurvõimude vahetumise käigus sündinule. – Vt Otto Tief, Mälestusi aastaist 1944-1954. "Akadeemia" 1990, nr 2, lk 232; Helmut Maandi, Eesti Vabariigi Rahvuskomitee ja Otto Tief. "Looming", 1988, nr 10, lk 1380-1404). T. Hellati sõnul luuretöö juht Eestis, 1944 aprillis vahistati sakslaste poolt, 21. IX vabanes, siis aga võtsid venelased ta uuesti kinni (15. XII 1944 ülekuulamisel kõneldu, I, l 14p). Sai 8 aastat, vabanemise järel suri Tartus (Maandi, lk 1403).

45) **Nikolai Kaasik** 22. IX 1900 Saaremaal Kärlas – 25. V 1950 Stockholmis. Lõpetas TÜ õigusteaduskonna 1923, õppinud Göttingeni ja Haagi ülikoolides, dr jur 1933. Al 1936 EV välisministeeriumi poliitilise osakonna direktor, 1940 välisministri abi. 1936-1939 EV esindaja Rahvasteliidu täiskogudes. Adjunktprof. Tüs 1938, "Eesti Entsüklopeedia" abitoimetaja. Pagulasena Rootsis "The Baltic Review" toimetuse liige.

(Spes Patriae. Üliõpilasseltsid ja -korporatsioonid Eestis. Tln, Olion, 1996. lk 93).

46) **Enno Rannik**, s 28. IX 1911 Tallinnas, ametilt purjemeister. 1940 märtsis läks üle jää Soome, astus 24. VI 1941 Erna salka, osales dessandis Kolga lahte. Lahkus salgast. 16. VII 1941, suri 12. IX 1945. (278)

47) Tõenäoliselt sama proua, kellest jutustab (nime mainimata) Helmut Maandi: Rootsist salaja saabunud mehed võetud 18. IV 1944 Tallinnas Pärnu maanteel kinni selle naise korteris, kuhu nad mitmesugust posti toonud; kuna proual olid kahtlused tekkinud, teatanud ta SDle. Hiljem vahistati samas üliõpilane Enn Sarv, kes elas sellal E. Kulli korteris; järgnes Kulli arreteerimine ja tema korteri läbiotsimine. Leiti hulgaliselt kirjalikku materjali, sh ka EVR kohta. 19. IV alanud vahistamislaine paisus ootamatult ulatuslikuks ja laastavaks (vt Maandi, lk 1386).

48) **Georg Kits**, s 7. X 1921 Tartus, läks 1929 ühes vanematega Soome. Osales vabatahtlikuna Talvesõjas, 24. VI 1941 astus Erna salka, heideti langevarjuga Kautlasse ja võitles järgnenud lahinguis. 1942 jaanuaris tagasi Soome, teenis sõja lõpuni Peastaabi raadio luures. Siirdus Rootsi, elab Stockholmis. (122)

49) **Robert Jänes**, s 20. XI 1918 Ingerimaal, Eesti kaitseväes lipnik. Astus Soome armeesse 29. XII 1939, sai väljaõppe Sisu brigaadis, pärast Talvesõda elas Soomes. 24. VI 1941 astus Erna salka, tuli 9. VII dessandiga Eestisse, osales lahinguis. Ravila juures sai haavata, 1. X 1941 vabastati teenistusest. Hiljem sõdis Soome armees, 1944 läks Rootsi, töötas SASi lennufirmas. Suri 1980, maetud Stockholmi. (91-92)

50) **Rurik Pallo**, s 2. VIII 1915 Türil, lukksepp. 1946 sügisel põgenes süstaga Soome, 24. VI 1941 astus Erna salka, 28. VII 1941 heideti langevarjuga Eestisse. Sai Kautla lahingus haavata, 3. IX 1941 vabastati teenistusest. 1942 astus Soome armeesse, saadeti kaugluure üksuses Arhangelski raudtee piirkonda, langes nov 1942 vangi ja tapeti. (240)

51) Soomlaste ebaõnnestunud luureoperatsioon, mis sakslaste õhutusel Vene tagalasse ette võeti, vt Jõgi. lk 144-145, Barkov, lk 108-109.

52) **Julius Kerman**, s 12. XII 1884 Tallinnas, äri mees. Läks Soome 1939, 24. VI 1941 astus Erna salka, 9. VII tuli dessandiga Eestisse, osales järgnenud lahinguis. 1. X 1941 vabastati teenistusest, läks Soome ja sealt Rootsi, tegutses ärialal. Senistel andmetel kõige vanemaks elanud soomepoiss – suri 20. XII 1985, maetud Stockholmi. (116)

53) **Jakob Kain**, s 6. VIII 1900 Harjumaal Kõnnu vallas, äri mees ja laevandusettevõtja. 1940. juulis läks perega Soome, 24. VI 1941 astus Erna salka, 29. VII

langevarjuga Kautlasse. Osales lahingutes kuni Tallinna vabastamiseni, siis tagasi Soome ja sealt Rootsi. Suri 5. VI 1981, maetud Uppsalas. (97)

54) **Eino Olavi Kain**, s 5. VIII 1923 Tallinnas. 1940 juulis Soome, 24. VI 1941 Erna salka. Tuli dessandiga Kolga lahte, osales lahingutes kuni Tallinna vabastamiseni. Siis sõdis Soome armees, tagasi Eestisse 19. VIII 1944. Rinde lagunemise järel põgenes Rootsi, töötas meremehena ja ehitusinsenerina. Hukkus 28. IX 1994 parvlaeva "Estonia" katastroofis, maetud Uppsalasse. (97)

55) **Nils Kain**, s 10. IV 1925 Harjumaal Kõnnu vallas. Juulis 1940 Soome, 24. VI 1941 astus Erna salka, tuli dessandiga Kolga lahte ja osales lahinguis kuni Tallinna vabastamiseni. Seejärel siirdus tagasi Soome, sõja lõpus Rootsi. Elab Stockholmis. (97)

56) **Jaan Lukk**, s 28. XII 1923 Tartus. 1941 veebruaris üle jää Soome, astus 24. VI 1941 Erna salka, 9. VII tuli dessandiga Kolga lahte ja võitles järgnenud lahinguis. Vabastati teenistusest 16. VII 1941 (? T.R.) (184) Jõgi (lk 50) pakub sünniaastaks 1924.

57) Eelmise poeg ei saa nagu olla: soomepoiste seas kirjas olev (184) Oskar pole kuulunud Ernasse, Viktor ei passi jälle Hellati andmetega.

58) **Karl Aleksander Saage**, s 18. V 1903 Virumaal Vao vallas, kaupmees. 1940 põgenes Soome, sai väljaõppe Sisu brigaadis, 24. VI 1941 liitus Erna salgaga. Langevarjuga 29. VII Kautlasse, 31. VII sai haavata, 1. XII 1941 vabastati teenistusest. Sõja lõpus põgenes Kanadasse, suri 26. I 1974, maetud Warkworthi. (300)

59) **Ralf Krivain**, s 1922 Järvamaal Väätša vallas. 1941 talvel pages üle jää Soorne, teenis Peastaabi luureosakonnas, sai erikoolituse Staffani saarel (vt Sökö kool). 24. VI 1941 astus Erna salka, 9. VII dessandiga Kolga lahte. Langes Varbolas 19. VIII 1941, hiljem maeti Juuru kalmistule. (136)

60) **Sökö kool** – mõeldud on 1941. a märtsis Sökö saarel alustatud luurealast väljaõpet 14 eestlasest vabatahtlikule; suvise liitumise järel sai siit alguse Erna grupp (Talgre, lk 148).

61) **Lembit Johanson**, s 3. VII 1923 Tallinnas. Märtsis 1941 läks suuskadel üle jää Soome, sai väljaõppe Peastaabi erigrupis. Dessandiga Kolga lahte, sai 15. VII 1941 Ravila all raskesti haavata, 27. X vabastati teenistusest. Pärast sõda elas USAs, kus ka suri. (85)

62) **Olev Leius**, s 20. VI 1922 Tartus. Veebruaris 1941 üle jää Soome, erikoolitus peastaabi luureosakonnas, tuli Erna salgaga Eestisse, oktoobris 1941 sai haavata. Käis vahepeal Soomes, aga 1944 tagasi Eestisse, jäeti pärast sakslaste taandumist eriülesandega ametisse. Viimane raadioside keskusega 1944 sügisel,

sellest peale teadmata kadunud. (166) Viide "Möwele" peaks osutama ülevaatele Saksa luurest, kus aga sellenimelist sõjameest ei leidu.

63) **"Möwe"** – Eestisse Punaarmee tagalasse jäetud Saksa luureorganisatsioon (1944), vt T. Hellat 20. XII 1944 ülekuulamisel (I, l 34-34p)

64) **Karl Loorand**, s 1917 Tartus, ametilt pottsepp. 1941. algul üle jää Soome, sai eriväljaõppe Staffani saarel. Liitus Erna salgaga, osales dessandis Kolga lahte 9. VII 1941, langes 15. VII 1941 Ravila lahingus. (181)

65) **Mihkel Theodor Simmo**, s 2. IX 1922 Pärnumaal Tori vallas. Veebruaris 1941 üle jää Soome. 24. VI astus Erna salka, tuli dessandiga Kolga lahte. Vabastati teenistusest 19. XI 1941, seejärel tegutses Cellariuse raadioluurerühmas. Autasustatud II klassi Raudristiga. Al. 1943 juunist Soome Peastaabi luureosakonna Haukka grupi telegrafist. Sõja lõpus põgenes Rootsi, lõpetas 1951 Stockholmi Tehnikaülikooli. Töötas telegrafistina laevadel, 1955-1987 insener Ericssoni firmas. Elab Hässelby's. (320) Viide "Haukka" on ilmselt mõeldud 19. XII 1944 ülekuulamisele, vt I, l 31 – 35.

66) **Haukka** – eestlastest luuregrupp (u 20 meest), mis saadeti 1944 Soomest Eestisse Punaarmee tagalasse, pidi jälgima sakslaste tegevust ja informeerima Soome luuret (18)

67) **Heimar Rosenfeldt**, s 4. I 1918 Saaremaal Leisi vallas, ametilt pagar. Veebruaris 1941 üle jää Soome, 24. VI 1941 astus Erna salka, osales Kolga lahe dessandis. 1942-1943 oli Cellariuse luuregrupis. Väljaõpe Staffani saarel Haukka tarvis, 1944 augustis saadeti Saaremaale, kuid arreteeriti sakslaste poolt. Pääses väljavahetamise läbi, 18. IX 1944 vabastati teenistusest, siirdus Rootsi ja edasi Taani. Töötas meremehena, suri 21. IX 1953, maetud Taanis Ålborgis (284)

68) **Henrik Kallaste**, s 24. IV 1924 Naissaarel. 1939 Soome, väljaõpe Sisu brigaadis, 24. VI 1941 astus Erna salka. Dessandiga Eestisse, osales lahinguis, 1942 Cellariuse luurerühmas. 1943 uuesti Soome, käis kaugluurajana kaks korda vaenlase tagalas, autasustatud 2. klassi Vabadusmedaliga. Hilisemad andmed puuduvad. (101-102) Viide "Möwe'le" – ülevaates Saksa luurest sellenimelist ei leidu.

69) **Evald Arulaan**, s 22. XI 1911 Virumaal Küti vallas. 1939 detsembris üle jää Soome, väljaõpe Sisu brigaadis. 1941 dessandiga Kolga lahte, osales lahinguis, oktoobris 1941 vabanes sõjaväest. Teenis politseis, pärast sõda illegaal, 1946 arreteeriti, sai 10+5, vabanes 1956 Ildeli laagrist Sverdlovski oblastis. Töötas velskrina Virumaal, suri 2. V 1970. (47)

70) **Eduard Tobre**, s 1922 Tartus. 1941. a algul üle jää Soome, sai erikoolituse Staffani saarel, 24. VI 1941

Erna salka. Tuli dessandiga Kolga lahte, osales lahinguis, langes 8. VIII 1941 Mahtra lähedal Jalusel. (350)

71) **Ludvig Lääts**, s 13. III 1921 Saaremaal Kihelkonna vallas. 1941 märtsis suuskadel üle jää Soome, erikoolitus Staffani saarel. 24. VI 1941 Erna salka, tuli dessandiga Kolga lahte, osales kõigis Erna lahinguis. Teenis piirikaitserügemendis, arreteeriti 1945 Soome põgenemisel, sai 20 aastat. Vabanes Taišeti laagrist 1957, elas Raplamaal. Suri 21. X 1984. (188)

72) **Aleksander Mossin**, s 2. X 1921 Venemaal Novgorodis. 5. III 1940 üle jää Soome, väljaõpe Sisu brigaadis. Rohkem andmeid pole. (204) Ü. Jõgi pakub perekonnanimeks Mossim (lk11, 15)

73) **Adolf Põllu**, s 1920 Hiiumaal Kõrgessaare vallas. Põgenes Soome 1940, Erna salka 24. VI 1941, tuli dessandiga Kolga lahte. 25. VIII 1941 sai Nabala all raskesti haavata. Arreteeriti jaanuaris 1947, sai 10+5. Vorkuta laagrist vabanes 1955, tuli Eestisse, suri 19. XII. 1977 Tallinnas. (266)

74) **Raimond Hindpere** – tuli Erna salka Raplast 23. VII 1941, osales juhtivalt Ülemiste järve lähedal 27. VIII 1941 (Jõgi, lk 72, 90, 106).

75) **Helmut Pagi** – pärit Tallinnast, tuli Kautlasse oma metsavendade grupiga 23. VII 1941 (Jõgi, lk 72, 91).

76) **Elvo Kilgas** – tuli Erna II juurde pärast Tallinna vabastamist (Jõgi, lk129).

77) **Hugo Kiudosk** – pärit Raplast, liitus Ernaga pärast sakslastega ühinemist ja enne Tallinna jõudmist (Jõgi, lk 111).

78) venekeelses tõlkes antud vasteks roodukomandör (T.R.)

79) **Jüri Hellat**, s 20. IX 1921 Viljandimaal Raudna vallas. Soome armeesse 10. XII 1943, teenis peastaabi luureosakonnas. Sai eriväljaõppe Haukka grupis. Haigestus vähki, saadeti Tallinnasse operatsioonile. Suri 7. IX 1944, maetud Metsakalmistule. (72). Omal ajal Tallinnas Westholmi gümnaasiumis Ü. Jõgi pinginaaber, tema isa, EV kolonel Kirschbaum, küüditati Venemaale. Kautlasse saabus koos oma metsavendade rühmaga 24. VII 1941 (Jõgi, lk72, 163).

80) **Maks Päss** – vanem härrasmees Treffneri vormimütsiga, osalenud nii I maailmasõjas kui Vabadussõjas, elas Tallinnas. 18. IX 1941 sai haavata (Jõgi, lk 101, 113, 126).

81) **Bruno Reitel** – Tallinnast pärit veltveebel, Kautlasse 18. VII 1941 (Jõgi, lk 72, 91)

82) **Vilhelm Treugut** – pärit Tallinnast, Ernas peale sakslastega ühinemist (Jõgi, lk 115).

83) **Ants Vinni** – täpselt nagu eelminegi.

84) **Roderich Kevend**, s 10. IX 1920 Tartus. Talve-sõja ajal üle jää Soome, teenis peastaabi luureosakon-

nas. Juulis 1941 langevarjuga Ida-Virumaale Punaarmee tagalasse luurama, hiljem ka Saaremaale. Vabastati teenistusest 10. XI 1941, oli seejärel SDs, taandus 1944 Saksamaale. Sealt edasi USAsse, suri 4. V 1989 Chicagos. (117)

85) **Osvald Krivain**, s 4. X 1922 Järvamaal Väätsa vallas. 1941 talvel üle jää Soome, sai erikoolituse Staffani saarel. 24. VI 1941 Erna salka, tuli 21. VII langevarjuga Ida-Virumaale Punaarmee tagalasse, augustis Saaremaale, kus ühines Erna salgaga. Hiljem osales Soome armee koosseisus Hanko vallutamisel, edasi kaugluure üksuses – 31. VIII 1942 langevarjuga Vologda-Arhangelski raudtee piirkonda, oktoobris langes vangi, hukati 10. XI 1942. (136)

86) **Ülo Jõgi**, s 12. III 1921 Tallinnas. Märtsis 1941 suuskadel Soome, väljaõpe peastaabi luureosakonnas. Juulis 1941 langevarjuga Eestisse, osales Erna lahinguis. 1941 sai Tallinna linnapea sekretäriks. 1943 taas Soomes rindel ja koolitusel Suomussalmis, 1943-1944 EVR kuller ja radist. Juulis 1944 jäi Eestisse, arreteeriti 11. XII 1944 (enda teadetel siiski päev varem, vt Jõgi, lk 192-193). Sai 25+5, jõudis Komimaalt tagasi Eestisse 1971. Tallinna ei lubatud, asus Keilasse, kus ametis spordikooli lasketreenerina. (90)

87) **Artur Rägastik**, s 7. XI 1913 Tapal. Eesti kaitseväes veebel. Veebruaris 1940 kelguga üle jää Soome, sai väljaõppe Sisu brigaadis. Pärast Talvesõda koos 9 kaaslasega Norrassa, võitles Narviki all sakslaste vastu. 24. VI 1941 Erna salka, siis dessandiga Kolga lahte, osales lahinguis. Kuulus Cellariuse luuregruppi, 1942 kaugluuresse. Heideti langevarjuga Konoša rajooni, oktoobris 1942 langes lahingus. (297)

88) **Paul Peeter Toome**, s 30. X 1921 Pärnumaal Audru vallas. 1941 veebruaris üle jää Soome, sai väljaõppe Staffani saarel. 24. VI 1941 Erna salka, dessandiga Kolga lahte, käis luurel ja osales lahinguis. Sakslaste teenistuses olles saadeti Königsbergi luurekoolist 1944 detsembris Eestisse, aprillis 1945 liitus Kilingi-Nõmme metsavendadega. Arreteeriti 1946 jaanuaris, sai 15 aastat, vabanes 1956. Töötas seejärel Surju sovhoosis. Suri 31. XII 1986, maeti Uulu kalmistule (354)

89) **Leo Talgre**, s 3. II 1919 Võrumaal Vastseliina vallas. 1941 märtsis suuskadel üle jää Soome, sai väljaõppe peastaabi luureosakonnas. 24. VI 1941 Erna salka, 27. VII heideti langevarjuga Viitna lähedale (vt ka Mathiesen), tegutses radisti-luurajana ning osales Erna lahingutes. Al 1943 Cellariuse luureüksuses, autasustati II klassi Raudristiga. 1943 üks Haukka organiseerijaid, pidas sidet EVRi ja läände pagenuid Eesti diplomaatidega, venelased otsisid taga kui eriti

ohtlikku rahvuslast. Hukkus 24. XII 1944 Tallinnas kinnipidamiskatsel. (334). ENSV NKGB uurimisosakonna vanemuurija kapten Šarapov kinnitab enne 1946. a märtsi välja antud tõendis, et Leo Talgre osutas kinnipidamisel 17. XII 1944 relvastatud vastupanu ning tapeti (ERAF, f 130, n 1, s 11305, l 332a).

90) **Leonid-Victor Mathiesen**, s 29. XI 1913; Eestisse saabus lennukilt langevarjuga (koos Talgrega), aga Kautla asemel satuti Viitna lähiste, kust tuli Tallinna alla retkelda (Jõgi, lk 52, 78).

91) **Ast. Königsberg** – Abwehrstelle Königsberg, kohalik luurekeskus (I, l 272p)

92) **Ilmar Gross**, s 1919 Valgas. 1941 märtsis suuskadel üle jää Soome, sai väljaõppe peastaabi luureühmas. 24. VI 1941 Erna salka, 27. VII langevarjuga Rapla lähedale, liitus major Hirvelaane pataljoniga. Langes 27. VIII 1941 Tallinna lähedal Alliku küla juures. (63)

93) **Valter Vasila**, s 21. X 1913 Tartus, ärimees. 1940 suvel süstaga Soome, 24. VI 1941 Erna salka. Juulis heideti langevarjuga Rapla kanti, Tallinna all ühines Erna II-ga ja osales edasistes lahingutes. 10. XI 1941 vabastati teenistusest. Siis läks Soome armeesse, sõja lõpul siirdus Rootsi, sealt Lõuna-Aafrikasse ja Austraaliasse. Suri 28. X 1966 (377)

94) **Oskar Luther** (Jõgi pakub Lutter, lk 143, 145), s 1. I 1918 Harjumaal Nõva vallas zootehnik. 1939 üle jää Soome, sai väljaõppe Sisu brigaadis. 24. VI 1941 Erna salka, osales dessantides Kolga ja Rutja randa, aga Kautlasse alles 28. VII langevarjuga. Mais 1942 kaugluuresse, 30. VIII 1942 heideti langevarjuga Konoša piirkonda. Langes vangi ja hukati kohapeal. (185)

95) Jõgi andmetest (lk 91) sobiks **Aleksei Tiik**, kes tuli Ernasse Harjumaal Kehrast.

96) **kol. Ernst Leithamm** oli hiljem Omakaitse Harju maleva pealik, seejärel tegutses Tallinnas advokaadina (II, l 23). Korp! "Fraternitas Estica" Tallinna koondise esimees sõja ajal (Spes..., lk 107).

Tõnis Ritson

(1956)

ajaloolane ja tõlkija, tegelnud Partei- arhiivi materjalide publitseerimisega